

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСЛАВНИХ БРАТСТВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Альошина Оксана Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології та філософії,

Національний університет «Острозька академія», Острог

E-mail: oksana.alioshyna@oa.edu.ua

ResearcherID: AAX-8161-2020

<https://orcid.org/0000-0002-0893-3791>

Стаття присвячена аналізу специфіки фінансового забезпечення православних братств на теренах Правобережної України упродовж другої половини ХІХ ст. Розкрито основні аспекти формування та наповнення грошового бюджету, що забезпечувало функціонування братств. Уся різновекторна просвітницька робота братств регулювалася статутними документами, в яких фіксувалися обов'язки членів, управління справами та розпорядження грошовими статками. Крім того, у статутах кожне братство прописувало визначені розміри грошових внесків засновників та інших членів братства. Кожне братство встановлювало різний розмір членських внесків, що формувалися на основі матеріальних можливостей жителів даного міста чи села, де функціонувало братство. Важливе джерело грошових надходжень складало пожертви від заможних жителів та відомих громадських діячів місцевості. Значна частина доходів формувалася на основі пожертв від благодійників з різних міст, а також від відомих меценатів з інших губерній Правобережної України. Такі форми доходів складало основну прибуткову частину та формували накопичення братств впродовж року. Додаткову форму прибутків складала матеріальна допомога, що надходила від членів імператорської родини, від консисторії, інколи від Священного Синоду. Проте такий вид допомоги, в переважній більшості, потрапляв тільки до тих православних братств, що функціонували у великих містах. На прикладі окремих братств Волинської та Подільської, Київської губерній показано особливості фінансового наповнення їх кошторису. Церковні братства на підсумковому річному зібранні ради повідомляли про доходи та витрачені гроші впродовж поточного року. Детальну інформацію, що містила розлогий аналіз діяльності братства та дані про грошові надходження, голова ради братства публікував у річних звітах та періодичних виданнях губернії.

Ключові слова: православні братства, фінансове забезпечення, членські внески, благодійники, Правобережна Україна.

Постановка проблеми. Відновлення православних церковних братств упродовж другої половини ХІХ ст. було продиктоване політичними намірами уряду Російської імперії. Їх просвітницька діяльність суворо контролювалася не лише духовними консисторіями, а також державною владою. Вона віддзеркалювала політику самодержавства і спрямовувалася на утвердження позицій православ'я та перешкоджала поширенню інших релігій на території Правобережної України. Відповідно головним завданням православних братств було «відродження православ'я в західноруському краї й очищення, наскільки можливо, ґрунту для православ'я від усяких домішок та здійснення виховної просвіти серед народу на християнських православних істинах» [Девятсотлетие, 1892, с. 145].

Аналіз досліджень і публікацій. Впродовж останніх десяти років з'явилися наукові статті, що висвітлюють діяльність православних братств ХІХ ст. Дослідники С. Гаврилюк [Гаврилюк, 1997], О. Сажок [Сажок, 2011], С. Жиллок [Жиллок, 1996] розкрили основні напрями просвітницької роботи братств Волинської губернії. Н. Діанова [Діанова, 2014] дослідила напрями діяльності православних братств на півдні України. Внесок церковних братств у культурне життя Подільської губернії з'ясовано у наукових статтях І. Лях [Лях, 2019], О. Григоров [Григоров, 2008] та І. Опрі [Опрі, 2012]. М. Казаков [Казаков,

2011] розкрив формування православних братств в Київській губернії. Дана тематика не достатньо представлена у вітчизняній історіографії ХХ ст. Відтак представлена тема залишається малодослідженою, а тому складає значний науковий інтерес. У дослідженні, репрезентований науковий матеріал, що використаний із різних архівних документів Центрального державного історичного архіву України та держархіву Житомирської області, опублікованих матеріалів та періодичних видань. Опрацьований матеріал дав можливість показати специфіку наповнення бюджетів православних братств у визначений період.

Мета наукової статті полягає у розкритті специфіки фінансового забезпечення православних братств на території Правобережної України. **Завданням** є з'ясувати основні види грошових надходжень братств.

Виклад основного матеріалу. Православні братства розпочинали свою діяльність після затвердження статуту, який уклали відповідно до закону «Основних правил для заснування православних церковних братств», затвердженого 8 травня 1864 р. [Полное, 1878, с. 409–410]. У статуті зазначалися цілі та завдання, права та обов'язки членів, управління справами та фінансування.

Виникали православні братства, як зазначає О. Мельничук «за сприяння і підтримки керівної верхівки православної церкви і опікувалися ними князі

і дворяни, які мали досить вагомий суспільний вплив» [Мельничук, 2007, с. 81–82].

Православні братства знаходилися під заступництвом імператора та інших членів імператорської родини, представників церковної влади, а тому отримували від них певну фінансову допомогу. Таке покровительство з боку представників державної та церковної влади давало можливість окремим братствам розгорнути доволі плідну культурно-просвітницьку діяльність [Русское, 1989, с. 375]. Зокрема, архієпископ Волинський і Житомирський Модест був покровителем Володимиро-Василівського братства у м. Житомирі [Отчет о деятельности Волинского, 1898, с. 150]. Кременецьке братство знаходилося під опікою єпископа Острозького Віталія, вікарія Волинської єпархії [Отчет Кременецкого, 1887, с. 167]. Серед покровителів Кирило-Мефодіївського братства був сам імператор та його родина, Луцьке братство опікував Іоанікій, митрополит Київський та Галицький [Отчет о деятельности Луцкого, 1893, с. 677]. Братство ж імені князів Острозьких взяв під особисту опіку архієпископ Волинський і Житомирський Антоній (Храповицький) [Устав, 1909, с. 14].

Фінансове становище братств формувалося з низки джерел: розміру внесків осіб, активності його членів, підприємницької діяльності. Тому одні братства володіли великими капіталами – від кількох сотень до кількох десятків тисяч рублів, а деякі просто животіли, не маючи можливості проводити елементарну релігійно-просвітницьку роботу. Наприклад, великим капіталом, який 1893 р. складав 60 тис. крб. володіло Острозьке Кирило-Мефодіївське братство. 1915 р. капітал цього братства сягав вже 145 тис. руб. [Сажок, 2011, с. 61]. Прикладом благодійницьких внесків значних сум можуть бути, зокрема, одноразові допомоги почесного члена Кременецького Свято-Миколаївського братства, статського радника О. Ф. Вороніна, який перед смертю передав йому на різні потреби 100 руб. та заповів ще 300 руб. для відкриття в своєму маєтку Білокриниця Кременецького повіту ремісничої та сільсько-господарської шкіл [Девятсотлетие, 1892, с. 192]; передсмертний заповіт священика А. Бродовича Луцькому Хрестовоздвиженському братстві власного майна (одягу, посуду, меблів) коштом 1106 руб. і відсотків від страхового внеску 3000 руб. на користь Луцької Свято-Троїцької соборної церкви [Огибовский, 1902, с. 53]. Впродовж п'ятдесяти років діяльності Острозького Кирило-Мефодіївського братства тільки царська родина пожертвувала близько 185 тис. руб. [Грималюк, 2017, с. 129]. Із звіту Київського Свято-Володимирського братства випливає, що в 1871 р. загальна сума готівки становила 437 крб. Відтоді, коли братство з 1901 р. стало називатися єпархіальним, його прибуткова частина збільшилася і у 1913 р. складала 2886 крб. [Отчет Киевского, 1914, с. 20].

Проте в окремих братствах у різні роки не завжди спостерігався приріст бюджету. На прикладі Житомирського братства проведемо аналіз грошових надходжень за 1887 і 1892 роки. У 1887 р. залишок грошей складав 2590 крб. 15 коп., з них: капітал в облігаціях - 2000 крб., на книзі ошадкаси 524 крб. 80

коп., готівкою 64 крб. 70 коп. [Отчет Волинского, 1898, №9, с. 153]. Через 5 років кошторис, у порівнянні з 1887 р., зменшився і становив 1971 крб. 74 коп., а саме: капітал в облігаціях - 1000 крб., в книзі ошадкаси - 892 крб. 40 коп., готівкою - 79 крб. 34 коп. [ЦДІАК, ф. 442, оп. 623, спр. 1, арк. 38].

Такі православні братства діяли у великих містах Волинської губернії, проте крім зазначених братств, функціонували братства, засновані в маленьких містечках та селах.

Проте братства, засновані у маленьких містах, знаходилися в скрутнішому матеріальному становищі. Підтвердженням цьому слугує лист членів Олександрівського братства м. Городка до генерал-губернатора Київського, Подільського та Волинського О. І. Ігнат'єва. В ньому зазначено, що після трьох років існування братство «не досягає своїх цілей по причині нечисленності членів та доволі скромних від них надходжень. В теперішній час братство має 90 членів і в касі всього лише 200 руб. Такі надто обмежені засоби рішуче не дають можливості зробити будь-що добре і корисне для своїх вірян» [ЦДІАК, ф. 442, оп. 626, спр. 541, арк. 1-1 зв].

Проаналізувавши статuti міських та сільських братств дізнаємося, що дохідна частина їх бюджету формувалася на основі обов'язкових членських внесків (щорічних та одноразових) та пожертвувань охочих, а також подарованих речей. Членські внески визначалися статutom та званням, яке займав братчик. До почесних членів зараховували за рішеннями загального зібрання, осіб, котрі зробили особливі послуги чи проводили корисну діяльність, або здійснювали значні пожертви близько 100 крб. одноразово чи 25 крб щороку. Дійсними вважали осіб, які щороку вносили в касу від 1 до 5 крб. З цих внесків формувався обіговий капітал, щорічні залишки якого зараховувалися в основний капітал братства.

Окремим видом надходжень був збір грошей за підписним листком, кошти, які збирали від виданих з дозволу єпархіального керівництва книг, пожертви парафіян в «кружку» братства. Гроші, що залишалися в кінці кожного року, зараховувалися до запасного капіталу. Запасний капітал формувався з одноразових внесків «пожиттєвих» членів та пожертв, що не витрачалися на вирішення поточних потреб. Накопичені гроші братства, що складали основний капітал, зберігалися в наявності в ошадній касі місцевого повітового казначейства [ЦДІАК, ф. 442, оп. 628, спр. 80, арк. 22–23]. Вони могли бути переведені в гарантовані урядом процентні папери, які здавали на зберігання в найближчі установи державного банку. Пожертвування використовувалися на визначені жертводавцями цілі, інші гроші витрачали на виконання цілей, передбачених статutom чи використовували для спеціальних призначень. Вони виділялися на утримання місцевої церкви, на ремонтні роботи церковних будівель, для будівництва нових споруд [Устав православного, 1886, с. 654].

При опрацюванні фінансового звіту Костянтинівського братства за 1898 р. виявлено, що воно отримало 246 крб. 90 коп. доходу від членських внесків, від «кружечного» збору 72 крб. 92 коп., від цінних паперів – 318 крб. 44 коп., від пожертвувань

благодійників 125 крб. [ЦДІАК, ф. 442, оп. 628, спр. 80, арк. 37]. З наведених даних можна констатувати, що розмір пожертвувань від благодійників та заможних осіб кожного року змінювався і тому не становив основну частину грошових доходів.

Для того, щоб покращити своє фінансове становище братчики час від часу зверталися в пресові видання з проханням посприяти у реалізації намічених планів. Звичайно, це привертало увагу окремих вірян, благодійників. Графиня А. Блудова звернулася до Подільського і Брацлавського єпископа Леонтія із запрошенням до вступу у Острозьке братство. У листі вона просила «відшукати з середовища подільської пастви по одній особі в кожному повітовому місті, без різниці звання і стану, охочому взяти на себе обов'язки старшого братчика, якому можна було би довірити справу збору для святої і загальнокорисної цілі... про прийняття не себе почесної справи відносно збору пожертвувань» [Распоряжения 1866, с. 69–70]. Найбільш активні та дієві голови братств безпосередньо налагоджували стосунки з заможними доброчинцями і отримували від них матеріальну допомогу.

Крім того, братчики налагоджували зв'язки з заможними людьми та особисто зверталися до осіб, котрі займали впливові урядові посади. В одному з документів Центрального державного історичного архіву України міститься лист-звернення, в якому члени Олександрівського братства м. Городка звертаються до генерал-губернатора Київської, Подільської та Волинської губерній О. П. Ігнат'єва з пропозицією стати його почесним членом. У відповідь він відписав: «якщо тільки успіху духовно-просвітницької місії братства буде сприяти запрошення в число членів осіб, котрі проживали в південно-західному краї, відомих своєю благодійністю й любов'ю до православного народу, то для здійснення цієї запланованої міри немає заборон. Начальник краю вказує на поміщика Виноградського, як на того, хто не відмовить в своїй посильній допомозі для втілення братством намічених цілей» [ЦДІАК, ф. 442, оп. 626, спр. 541, арк. 5].

Основний дохід Кам'янецького Іоано-Предтеченського братства Подільської губернії складався з внесків членів, випадкових пожертв відомих благодійників і установ, щорічної допомоги Священного Синоду в розмірі 250 крб., пожертв на стипендії від заможних осіб, від продажу виробів, виготовлених вихованцями притулку, зі зборів від лотерей, концертів і спектаклів, від продажу портретів єпархіальних єпископів, зі зборів за підписними листками, щорічної допомоги Кам'янецької міської управи на суму 300 крб. Наприклад, за звітний 1878 р. від внесків членів і благодійників до братської каси надійшло 889 крб., 250 крб. матеріальної допомоги від Синоду, 100 крб. від архієпископа Холмського і Варшавського Леонтія, 300 крб. від старшини ради братства В. Г. Устругова, 226 крб. 34 коп. від аматорського спектаклю, від місцевого клубу 232 крб., 50 крб. під час візитації братської школи генерал-губернатором М. І. Чертковим. Додаткова сума грошей в розмірі 500 крб. надійшла від голови попечительства сімей військових В. П. Гудим-

Левкович на утримання в притулку кількох сиріт, котрі втратили батьків на війні. Загалом в наявності на утримання притулку була сума 2725 крб. 4 коп. [ЦДІАК, ф. 442, оп. 532, спр. 132, арк. 7]. Загальна сума грошових надходжень впродовж 20 років, а саме в період з 1869 по 1890 роки становила від 550 до 3224 крб. Найбільше грошей зібрали в 1872 р. (3143 крб.), в 1873 р. (3202 крб.), в 1885 р. (3224 крб.), в 1886 р. (3231 крб.), в 1889 р. (2433 крб.). Відповідно найменші суми зібрали в 1870 р. (704 крб.), в 1871 р. (556 крб.), в 1875 р. (865 крб.) [Отчет Каменецкого, 1890, с. 38].

Для утримання братських шкіл Кам'янецького братства начальник Подільської губернії в серпні 1868 р. виділив суму в розмірі 500 крб., додатково в жовтні за розпорядженням єпископа консисторія надіслала 300 крб., з коштів зібраних в церквах губернії [Отчет Каменецкого, 1868, с. 832].

Подібний стан прослідковуємо в Острозькому братстві, яке виділяло одноразову допомогу вихованкам училища. На пожертви почесних і дійсних членів та користуючись коштами фонду братство організувало 12 стипендій: 1 царська стипендія, 1 від братства, 1 від А. Д. Блудової, 1 від С. А. Шевич, 1 – на спомин 17 жовтня 1888 р., 4 – на честь померлого царевича Миколая, 2 від А. П. Олонкіної, 1 від родини Лукашевичів, 3 – імені російських письменників, 1 – Л. М. Толстого, 2 від графів Шереметьєвих, 3 – іменні І. Є. Шевича. На ці кошти утримували на пільговій або безплатній основі 21 дівчинку [Єршова, 2006, с. 199–200].

Інколи найбільш впливові братства отримували грошові дотації від церковного управління. З архівних документів відомо, що управління Синоду щороку або одноразово виділяло кошти в розмірі 250 крб. на потреби Володимир-Волинського Свято-Володимирського, Луцького Хрестовоздвиженського та Острозького Кирило-Мефодіївського братств [ВКМ, кдф-561, арк. 54; ДАЖО, ф. 1, оп. 25, спр. 245, арк. 1; Быков, 1915, с. 46; Отчет Луцького, 1893, с. 674]. На місіонерську діяльність головного Житомирського Волинського єпархіального Володимиро-Василівського братства здійснювався збір коштів з церков та монастирів єпархії. Зокрема, Св. Синод схвально оцінив роботу Іоано-Предтеченському братству Подільської губернії, зазначивши «що деякі православні братства, при доволі обмежених засобах, утримують своїм коштом училища, направлені на поширення народної освіти в душі православ'я» і призначив в 1869 р. одноразову допомогу 250 крб. [Отчет Каменецкого, 1868, с. 605–606].

Іншим видом надходжень були доходи від нерухомого майна, сільськогосподарських ферм. До прикладу засновниця Острозького братства графиня А. Блудова придбала та передала братству значну кількість земельних володінь в Острозькому та Кам'янецькому повітах, зокрема, ферму «Монастирок», пасіку, ліс, два млини, частину м. Шумськ [Острожское, 1893, с. 886]. Згодом вона отримала дозвіл на передачу йому зруйнованих будівель колишнього капуцинського монастиря. До того ж воно отримувало прибуток з трьох млинів та ферми у селі Миклаші та містечку Кунів Острозького повіту.

Окремі братства організували платні культурно-розважальні заходи, а саме концерти

духовної музики, читання. До таких способів вдавалися Володимир-Волинське, Кременецьке Богоявленське та братство імені князів Острозьких [ВКМ кдф-22, арк. 179; Отчет Кременецкого, 1901, с. 16]. Кам'янецьке братство провело благодійну лотерею у 1885 р., в результаті якої отримало додатковий прибуток у розмірі 1500 крб. [Отчет Каменецкого, 1890, с. 43].

Сільські братства, у порівнянні з міськими, були нечисленними і матеріальне становище їх було скрутнішим, оскільки вони мали значно менше коштів в своєму розпорядженні. Відтак члени сільських братств не могли вповні розгорнути свою роботу і тому їхня діяльність не була вагомою. Однак у межах своєї місцевості вони все ж провели певну культурно-просвітницьку роботу.

Братство в селі Олеське Володимир-Волинського повіту в пункті 15 статуту зазначило організувати книжковий склад, що мав стати додатковим засобом грошових надходжень [ЦДІАК, ф. 442, оп. 625, спр. 31, арк. 3 зв].

Діяльність деяких сільських братств не завжди була результативною і не вповні вони могли реалізувати свої завдання. Такий стан речей залежав, в основному, від матеріальних статків братської каси. Попри негаразди в певні роки існування братчики докладали різних зусиль, щоб змінити таку ситуацію на краще. Прикладом цього слугує діяльність Свято-Покровського братства у селі Кричильськ Ровенського повіту у 1901 – 1902 роках. Братство заснувало на власні кошти церковнопарафіяльну школу в тимчасовому старому приміщенні. Проте її утримування впродовж 12 років вимагало значних витрат і накопичився борг близько 955 руб. На прохання священника парафія виділила земельну ділянку для побудови нового приміщення школи, а

братчики виділили на її будівництво 500 руб. [Отчет о состоянии, 1903, с. 967].

Це були поодинокі випадки, коли братству вдавалося самостійно розв'язувати нагальні проблеми. Проте більшою мірою така непроста ситуація, а в основному матеріальна скрута, призводила до того, що деякі сільські братства закривалися через нетривалий період свого існування.

Фінансовий річний звіт та ведення кошторису братств перевіряла ревізійна комісія. Його виголошували на останньому річному засіданні ради. Кожне братство було юридичною особою, що давало їм право займатися господарською діяльністю, володіти землею та приміщеннями. Зокрема, Кременецьке братство мало власну печатку і можливість викуповувати землі під будівництво церков, орендувати приміщення для парафіяльних шкіл та лікарень [Левчук, 2015, с. 130].

Висновки. З вищезазначеного випливає, що фінансове забезпечення братств Правобережної України формувалося, в основному, зі внесків членів-покровителів, «пожиттєвих» та дійсних членів братства. Відповідно фінансування братства повністю залежало від кількості членів та їх активної громадської діяльності. Додатковою формою доходу слугували пожертви від заможних родин, жертводавців, духовенства губерній, чиновників, духовних консисторій. У фінансових книгах фіксувалися відомості про надходження та витрати братських сум. Інформація про стан прибутків та витрат оприлюднювалася головою ради на щорічних зібраннях членів братства та розміщувалася в щорічних опублікованих звітах про діяльність братств.

Перспективи подальшого вивчення цієї теми вбачаємо у висвітленні аспектів витрат православних братств на теренах Правобережної України.

Список використаних джерел

- Быков, Н., 1915. *Пятидесятилетие состоящего под Высочайшем Его покровительством Государя императора покровительством Острожского св. Кирило-Методиевского православного церковного Братства 1865 – 1915 гг. Историческая записка*, СПб.: Тип. В. Ф. Киршбаума, 424 с.
- Волинський краєзнавчий музей (ВКМ), кдф-22. ВКМ, кдф-561.
- Гаврилюк, С. 1997. Діяльність православних церковних братств Волині у XIX столітті, *Науковий вісник Волинського державного ун-ту ім. Лесі Українки: історія*, №2, с. 40–42.
- Григорук, О., 2008. До історії православних церковних братств Поділля (За матеріалами «Подольських єпархиальних ведомостей»), *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*, Київ, т. 16, с. 234–242.
- Грималюк, О., 2017. Благодійна діяльність церковних братств Волині XIX – початку XX ст., *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*, Рівне, випуск 29, с. 225–230.
- Державний архів Житомирської області (ДАЖО), ф. 1, оп. 25, спр. 245, на 6 арк.
- ДАЖО, ф. 1, оп. 30, спр. 378, на 2 арк.
- Діанова, Н., 2014. Діяльність православних братств на півдні України (кінець XIX – XX ст.), *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, Запоріжжя, випуск 34, с. 53–57.
- Девятисотлетие православия на Волини 992 – 1892 гг.*, 1892, Житомир: Тип. Литорг. Е. П. Льва, 594 с.
- Жилюк, С., 1996. *Російська православна церква на Волині (1793 – 1917 рр.)*, Житомир: Журфонд, 174 с.
- Єршова, Л., 2006. *Жіноча освіта на Волині (кінець XVIII – початок XX ст.)*, Житомир: Полісся, 488 с.
- Казаков, М., 2011. Відродження церковно-братського руху в Київській єпархії на початку 1860-х рр., *Сумська старина*, XXXV, с. 37–42.
- Левчук, І., 2015. Аналіз організаційних засад створення та діяльності православних братств Волині другої половини XIX – початку XX ст. на прикладі Кременецького Богоявленського Свято-Миколаївського православного братства, *Андріївський вісник*, №4, с. 126–134.
- Лях, Г., 2019. Діяльність церковно-парафіяльних братств початку XX ст. на теренах Поділля, *Архіви України*, №3, с. 137–148.
- Мельничук, О., 2007. *Свято-Богоявленський Кременецький монастир у контексті історії православ'я в Україні*, К., 216 с.
- Огибовский, П., 1902. О почившем священнике Иосифе Бродовиче, *Волинские епархиальные ведомости*, №25, с. 53.

- Опря, І., 2012. Місіонерська діяльність православних братств у Правобережній Україні у 60-ті роки XIX – на початку XX ст., *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, К., випуск 65, с. 44–47.
- Острожское Кирилло-Мефодиевское православное церковное братство. 1893, *Волынские епархиальные ведомости*, № 32, с. 885–886.
- Отчет Каменецкого Свято-Иоанно-Предтеченского братства за 1867 – 1868 гг., 1868, *Подольские епархиальные ведомости*, №24, с. 817–844.
- Отчет Каменецкого Свято-Иоанно-Предтеченского братства за 1889 год, 1890, *Подольские епархиальные ведомости*, № 2, с. 37–47.
- Отчет о деятельности Киевского уездного отделения Епархиального Свято Владимирского братства за 1914 г., 1915, К., 15 с.
- Отчет Кременецкого Богоявленского Св.-Николаевского Братства за 1885 – 86 гг., 1887, *Волынские епархиальные ведомости*, № 7, с. 167–172.
- Отчет Кременецкого Богоявленского Св.-Николаевского Братства за 1900 г., 1901, *Волынские епархиальные ведомости*, № 1-2, с. 8–25.
- Отчет о деятельности Волынского Епархиального Владимирско-Васильевского Братства при Житомирском Кафедральном Соборе за 1897 год, 1898, *Волынские епархиальные ведомости*, №9, с. 150–154.
- Отчет о деятельности Луцкого Православного Крестовоздвиженского братства за 1891 – 1892 года (окончание), 1893, *Волынские епархиальные ведомости*, №24, с. 670–680.
- Отчет о состоянии православного церк.-приходского Св.-Покровского братства в с. Кричильске, Ровенс. уезда, Волын. Губ, за 1901 год – 1 октября 1902-й год его существования, 1903, *Волынские епархиальные ведомости*, №31, с. 956–971.
- Полное собрание законов Российской империи*, 1878. В 55 т, т. 51, Спб., 602 с.
- Распоряжения епархиального начальства, 1866, *Подольские епархиальные ведомости*, №6, с. 69–70.
- Русское православие: веки истории*, 1989, М.: Политиздат, 719 с.
- Сажок, О., 2011. Бібліотека Острозького Кирило-Мефодіївського церковного православного братства у другій половині XIX – на початку XX ст., *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичне релігієзнавство*, Острогож, випуск 4, с. 159–169.
- Устав братства имени Князей Острожских, под покровом преподобного князя Федора, 1909, *Волынские епархиальные ведомости*, №34, с. 399–400.
- Устав Православного церковно-приходского Братства, Левковецкого прихода при Свято-Зачатиевской приходской церкви, Старокопачинского уезда Волынской губернии, 1886, *Волынские епархиальные ведомости*, №21, с. 654–658.
- Центральний державний історичний архів України (ЦДАК), ф. 442, оп. 532, спр. 132, на 16 арк.
- ЦДАК, ф. 442, оп. 623, спр. 1, на 184 арк.
- ЦДАК, ф. 442, оп. 625, спр. 31, на 14 арк.
- ЦДАК, ф. 442, оп. 626, спр. 541, на 5 арк.
- ЦДАК, ф. 442, оп. 628, спр. 80, на 98 арк.

References

- Вьков, Н., 1915. *Pyatidesyatiletiye sostoyashchego pod Vysochayshem Yego pokrovitel'stvom Gosudarya imperatora pokrovitel'stvom Ostrozhs'kogo sv. Kirillo-Mefodiyevskogo pravoslav'nogo tserkov'nogo Bratstva 1865 – 1915 gg. Istoricheskaya zapiska* [The fiftieth anniversary of the patronage of St. Cyril and Methodius Orthodox Church Brotherhood 1865 – 1915 Historical note], SPB.: Tip. V. F. Kirshbauma, 424 s. (in Russian).
- Derzhavnyy arkhiv Zhytomyr's'koyi oblasti (DAZHO) [State Archives of Zhytomyr Region]. f. 1, op. 25, spr. 245, na 6 ark.
- DAZHO [SAZHR], f. 1, op. 30, spr. 378, na 2 ark.
- Devyatitsotletniye pravoslaviya na Volyni 992 – 1892 gg. [Nine-centenary of Orthodoxy in Volhynia 992 – 1892], 1892, Zhitomir: Tip. Litorg. Ye. P. L'va, 594 s. (in Russian).
- Dianova, N. 2014. Diyal'nist' pravoslavnykh bratstv na pivdni Ukrayiny (kinets' XIX – XX st.) [Activities of Orthodox fraternities in the south of Ukraine (late XIX - XX centuries)], *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, Zaporizhzhya, vypusk 34, s. 53–57. (in Ukrainian).
- Grigoruk, O., 2008. Do istoriyi pravoslavnykh tserkovnykh bratstv Podillya (Za materialamy «Podol's'kykh yeparkhyal'ntkh vidomostey») [To the history of the Orthodox Church fraternities of Podillya (According to the materials of the «Podolsk Diocesan Gazette»)], *Naukovi zapysky. Zbirnyk prats' molodykh vchenykh ta aspirantiv*, №16, s. 234–242. (in Ukrainian).
- Havrylyuk, S. 1997. Diyal'nist' pravoslavnykh tserkovnykh bratstv Volyni u XIX stolitti [Activities of Orthodox church fraternities in Volyn in the XIX century], *Naukovyy visnyk Volyn's'koho derzhavnoho un-tu im. Lesi Ukrayinky: istoriya*, №2, s. 40–42. (in Ukrainian).
- Hrymalyuk, O., 2017. Blahodiyna diyal'nist' tserkovnykh bratstv Volyni XIX – pochatku XX st. [Charitable activity of church fraternities of Volyn XIX – early XX centuries], *Aktual'ni problemy vitchyznyanoi ta vsesvitnoyi istoriyi. Naukovi zapysky Rivnens'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, Rivne, vypusk 29, s. 225–230. (in Ukrainian).
- Kazakov, M., 2011. Vidrodzhennya tserkovno-brat's'koho rukhu v Kyyiv's'kyy yeparkhiyi na pochatku 1860-kh r. [Revival of the church-fraternal movement in the Kiev diocese in the early 1860s], *Sums'ka staryna*, XXXV, s. 37–42. (in Ukrainian).
- Levchuk, I., 2015. Analiz orhanizatsiynykh zasad stvorenniya ta diyal'nosti pravoslavnykh bratstv Volyni druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. na prykladi Kremenets'koho Bohoyavlens'koho Svyato-Mykolayivs'koho pravoslavnoho bratstva [Analysis of the organizational foundations of the creation and operation of Orthodox fraternities in Volyn in the second half of XIX - early XX centuries. on the example of Kremenets Epiphany St. Nicholas Orthodox Brotherhood], *Andriyiv's'ky visnyk*, №4, s. 126–134. (in Ukrainian).
- Lyakh, H., 2019. Diyal'nist' tserkovno-parafiyal'nykh bratstv pochatku XIX st. na terenakh Podillya [Activities of church-parish fraternities of the early twentieth century on the territory of Podillya], *Arkhivy Ukrayiny*, №3, s. 137–148. (in Ukrainian).
- Mel'nychuk, O., 2017. *Svyato-Bohoyavlens'ky Kremenets'ky monastyr u konteksti istoriyi pravoslav'ya v Ukrayini* [Holy Epiphany Kremenets Monastery in the context of the history of Orthodoxy in Ukraine], Kiev, 216 s. (in Ukrainian).
- Ogibovskiy, P., 2002. O pochivshem svyashchennike Iosife Brodoviche [About the late priest Joseph Brodovich], *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, № 25, s. 53. (in Russian).

- Oprya, I., 2012. Misioners'ka diyal'nist' pravoslavnykh bratstv u Pravoberezhniy Ukraini u 60-ti roky XIX – pochatku XX st. [Missionary activity of Orthodox fraternities in the Right Bank Ukraine in the 60s of the XIX - early XX centuries], *Gileya: maukovyy visnyk. Zbirnyk maukovykh prats'*, випуск 65, s. 44–47. (in Ukrainian).
- Ostrozhs'koye Kirillo-Mefodiyevskoye pravoslavnoye tserkovnoye bratstvo [Ostrog Cyril and Methodius Orthodox Church Brotherhood], 1893, *Volynskiyе yeparkhial'nyye vedomosti*, №32, s. 885–886. (in Russian).
- Otchet Kamenetskogo Svyato-Ioanno-Predtechenskogo bratstva za 1867 – 1868 gg. [Report of the Kamenets St. John the Baptist brotherhood for 1867 – 1868], 1868, *Podol'skiye yeparkhial'nyye vedomosti*, №24, s. 817–844. (in Russian).
- Otchet Kamenetskogo Svyato-Ioanno-Predtechenskogo bratstva za 1889 god [Report of the Kamenets St. John the Baptist brotherhood for 1889], 1890, *Podol'skiye yeparkhial'nyye vedomosti*, №2, s. 37–47. (in Russian).
- Otchet Kremenetskogo Bogoyavlenskogo Sv.-Nikolayevskogo Bratstva za 1885 – 86 gg. [Report of the Kremenets Epiphany St. Nicholas Brotherhood for 1885 – 86.], 1887, *Volynskiyе yeparkhial'nyye vedomosti*, № 7, s. 167–172. (in Russian).
- Otchet Kremenetskogo Bogoyavlenskogo Sv.-Nikolayevskogo Bratstva za 1900 g. [Report of the Kremenets Epiphany St. Nicholas Brotherhood for 1900], 1901, *Volynskiyе yeparkhial'nyye vedomosti*, № 1-2, s. 8–25. (in Russian).
- Otchet o deyatelnosti Kiyevskogo uyezdnogo otdeleniya Yeparkhial'nogo Svyato Vladimirskogo bratstva, sost. pod vysoch. pokrovitel'stvom yego imperat. velichestva za 1914 g. [Report on the activities of the Kiev district branch of the Diocesan Holy Vladimir Brotherhood], 1915, Kiev, 15 s. (in Russian).
- Otchet o deyatelnosti Lutskogo Pravoslavnogo Krestovozdvizhenskogo bratstva za 1891 – 1892 goda (okonchaniye) [Report on the activities of the Lutsk Orthodox Holy Cross Brotherhood for 1891 – 1892 (end)], 1893, *Volynskiyе yeparkhial'nyye vedomosti*, №24, s. 670–680. (in Russian).
- Otchet o deyatelnosti Volynskogo Yeparkhial'nogo Vladimiro-Vasil'yevskogo Bratstva pri Zhitomirskom Kafedral'nom Sobore za 1897 god [Report on the activities of the Volyn Diocesan Vladimir-Vasilievsky Brotherhood at the Zhytomyr Cathedral for 1897], 1898, *Volynskiyе yeparkhial'nyye vedomosti*, №9, s. 150–154. (in Russian).
- Otchet o sostoyanii pravoslavnogo tserk.-prihodskogo Sv.-Pokrovskogo bratstva v s. Krichil'ske, Rovens. uyezda, Volyn. Gub, za 1901 god – 1 oktyabrya 1902-y god yego sushchestvovaniya [Report on the state of the Orthodox parish Church of the Holy Protection of the Intercession in the village. Krichil'ske, Rovens. county, Volyn. Gub, for 1901 - October 1, 1902, the year of its existence], 1903, *Volynskiyе yeparkhial'nyye vedomosti*, №31, s. 956–971. (in Russian).
- Polnoye sobraniye zakonov Rossiyskoy imperii* [Complete collection of laws of the Russian empire], 1878, V 55 t, t. 1. Spb., 602 s. (in Russian).
- Rasporyazheniya yeparkhial'nogo nachal'stva [Orders of the diocesan authorities. Podolsk Diocesan Gazette], 1866, *Podol'skiye yeparkhial'nyye vedomosti*, №6, s. 69–70. (in Russian).
- Russkoye pravoslaviye: vekhi istorii* [Russian Orthodoxy: milestones in history]. 1989, Moskva: Politizdat, 719 s. (in Russian).
- Sazhok, O., 2011 Biblioteky Ostroz'koho Kyrylo-Mefodiyiv's'koho tserkovnoho pravoslavnoho bratstva u druhiy polovyni XIX – na pochatku XX st. [Libraries of the Ostroh Cyril and Methodius Church Orthodox Brotherhood in the second half of the XIX - early XX centuries], *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»: Istorychne relihiyevnavstvo*, Ostroh, випуск 4, s. 159–169. (in Ukrainian).
- Tsentrал'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrainy (TDIAU) [Central State Historical Archive of Ukraine], f. 442, op. 532, spr. 132, na 16 ark.
- TDIAU [CSHAU], f. 442, op. 623, spr. 1, na 184 ark.
- TDIAU [CSHAU], f. 442, op. 625, spr. 31, na 14 ark.
- TDIAU [CSHAU], f. 442, op. 626, spr. 541., na 5 ark.
- TDIAU [CSHAU], f. 442, op. 628, spr. 80., na 98 ark.
- Ustav bratstva imeni Knyazey Ostrozhs'kikh, pod pokrovom prepodobnogo knyazya Fedora [Charter of the Brotherhood named after the Princes of Ostrog, under the protection of the Monk Prince Theodore], 1909, *Volynskiyе yeparkhial'nyye vedomosti*, №34, s. 399–400. (in Russian).
- Ustav Pravoslavnogo tserkovno-prihodskogo Bratstva, Levkovetskogo prikhoda pri Svyato-Zachatiyevskoy prihodskoy tserkvi, Starokonstantinovskogo uyezda Volynskoy gubernii [The charter of the Orthodox parish brotherhood, the Levkovets parish at the Holy Conception parish church, the Starokonstantinovskiy district of the Volyn province], 1886, *Volynskiyе yeparkhial'nyye vedomosti*, №21, s. 654–658. (in Russian).
- Volyns'kyy kryayeznavchyy muzey (VKM) [Volyn Museum of Local Lore], kdf – 22.
- VKM, kdf – 561.
- Yershova, L., 2006. Zhinocha osvita na Volyni (kinets' XVIII – pochatok XX st.) [Women's education in Volyn (end of XVIII – beginning of XX century)], Zhytomyr: Polissya, 488 s. (in Ukrainian).
- Zhylyuk, S., 1996. Rosiys'ka pravoslavna tserkva na Volyni (1793 – 1917 rr.). [Russian Orthodox Church in Volyn (1793 – 1917)], Zhytomyr: Zhurfond, 174 s. (in Ukrainian).

SUMMARY

FINANCIAL SUPPORT OF ORTHODOX FRATERNITIES OF THE RIGHT-BANK OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XIX CENTURY

Oksana Alyoshina

Candidate of Historical Science, Associate Professor Department of Cultural studies and Philosophy, National University of Ostroh Academy, Ostroh

The article is devoted to analyzing the specifics of financial support of Orthodox fraternities on the territory of the Right-Bank of Ukraine during the second half of the XIX century. The main aspects of forming and filling the monetary budget, which ensured the fraternities' functioning, are revealed. All the multi-vector educational work of the fraternities was regulated by the statutory documents, which fixed the members' responsibilities, the management of affairs, and the disposal of money. In addition, the statutes of each fraternity prescribed specific amounts of monetary contributions of the founders of the fraternity and other members of the fraternity. Each fraternity set a different amount of membership fees, which was formed based on the material capabilities of the inhabitants of a given town or village. An essential source of income was donations from wealthy residents and prominent public figures in the area. A significant part of the income was formed based on donations from philanthropists from different cities and well-known patrons from other Right-Bank of Ukraine provinces. Such forms of income accounted for the primary income and formed the accumulation of fraternities during the year. An additional form of income was material assistance from members of the imperial family, from the consistory, and sometimes from the Holy Synod. However, in the vast majority, this type of assistance fell only to those Orthodox fraternities that functioned in large cities. The peculiarities of the financial content of their budget are shown in the example of different fraternities of Volyn and Podil, Kyiv provinces. Church fraternities reported on income and expenditures during the year at the final annual meeting of the council. Detailed information, which contained a detailed analysis of the fraternity's activities and data on receipts, was published by the chairman of the fraternity council in the annual reports and periodicals of the province.

Keywords: orthodox fraternities, financial support, membership fees, philanthropists, Right-Bank Ukraine.